

Věra Frolcová, Velikonoce v české lidové kultuře, Praha: Vyšehrad 2001, 277 s.

V české etnologii je málo prací, které se zaměřují na studium geneze, funkcí a významů konkrétního obřadního celku v životě společnosti a jednotlivce. Významným přínosem v tomto směru byla kniha *Vánoce v české kultuře* pod redakcí V. Frolce (1988). Po uplynutí několika let na ni navazuje brněnská etnoložka V. Frolcová v monografii, v níž nabízí zasvěcený pohled na historii a vývoj jednotlivých složek Velikonoc jako nejvýznamnějšího křesťanského svátku liturgického roku a sleduje jejich reflexi v lidových obyčejích, obřadní a duchovní písni, modlitbách a dalších folklorních projevech. Velikonoce jsou pro ni obdobím pojmově i významově odvozeným od Velké noci, která dala lidstvu možnost prožitku a uvědomění posvátného smyslu lidské existence, zakotveného ve zjevení a víře ve spasení.

Celou práci prolíná implicitní dialog s historicky nedoloženou hypotézou A. Václavíka o pojetí Velikonoc a Vánoc jako dvou geneticky příbuzných cyklů jarního a zimního novoročí, vyznačujících se společnými kulturními archetypy a symbolikou.

Publikace je členěna do dvou částí. První, nazvaná *Výhledy*, obsahuje podkapitoly „Dar nového léta a čas návratů“, „Temnotami ke světlu“, „Velká noc“, „Pláč a smích staročeských Velikonoc“. Na základě analýzy písemných pramenů (biblických legend, historických zpráv, literárních pramenů) a národopisného materiálu se autorka zamýšlí nad kořeny, z nichž vyrůstaly předkřesťanské i křesťanské rituální prvky Velikonoc a poukazuje na jejich vzájemné překrývání a proplétání. Z kulturního hlediska rozlišuje několik historických vrstev, uvnitř kterých se stýkají jevy křesťanské i mimokřesťanské povahy. Lidové Velikonoce jsou spjaty s řádem přírody, se zákony zániku i obnovy, a obyčeje, které se k nim vážou, mají zabezpečit přípravu nového vegetačního cyklu, prosperitu, obnovu života, mladé lásky a vzájemných kontaktů. Dále jsou to měšťanské Velikonoce se slavnostmi

v kostele a světskými zábavami na ulici, velikonočními hrami (*ludi paschales*) a veřejným obdarováváním, a konečně nejvýraznější vrstva křesťanských Velikonoc s rozměrem duchovní obnovy jednoty lidského údělu a vykoupění, založené bibličkou zvěstí o ukřížování, smrti a zmrtvýchvstání Krista. Autorka sleduje proměnu vegetativního procesu cyklického znovuoživování plodivé síly přírody v rituální a magické podobě předkřesťanských obřadů a dokládá způsob překonávání těchto obřadů v duchovním rozměru křesťanského pochopení jejich supranaturalistického poslání a smyslu.

Touto úvodní částí, která současně předjímá hlavní myšlenky dalšího textu, si V. Frolcová připravila půdu pro následný výklad jednotlivých etap slavení Velikonoc v jejich chronologickém sledu. Tomu odpovídají i názvy kapitol v druhé části knihy: „Svatý týden“, „Květná neděle“, „Zelený čtvrtek“, „Velký pátek“, „Bílá sobota“, „Hod Boží velikonoční“, „Pondělí velikonoční“. Předkládá bohatou pramennou a dokumentační základnu z různorodého sociálního prostředí Čech a Moravy, kterou podle potřeby srovnává s doklady ze sousedících, zvláště slovanských kultur. Materiál obsahuje jevy geneticky starší i mladší, od torzovitých středověkých pramenů přes mezerovité zprávy z období 16.-18. století až ke stoletím 19. a 20., v nichž byly shromážděny základní pramenné fondy, obohacené o poznatky z terénních výzkumů. Převažující zaměření na starší prameny umožňuje prezentovat méně známé a často již zaniklé jevy (středověká tradice velikonočního smíchu, dřevěný oslík s figurou Krista v čele průvodu na Květnou neděli, tzv. kolední lístky aj.). Některé přetrvávají dodnes, např. tzv. Ježíškovy Matičky na Hané nebo obřadní objíždky polí na koních s křížem ve Slezsku.

Jednotlivé děje celého velikonočního období se autorka snaží postihnout v jejich synkretičnosti. Poukazuje na vztah některých prvků ke kultu země a kultu zeměřelých, na paralely s jinými kalendářními svátky (sv. Jiří, Vánoce, letnice) i s obyčejí v rozmezích období lidského života. Neopomíjí věnovat pozornost etymologickému původu jevů, z nichž mnohé zaznamenávali duchovní, a pro nedostatek zpráv

z lidového prostředí převažuje jejich církevní výklad. Nesporným kladem práce je snaha o kritické hodnocení pramenů, při kterém autorka např. upozorňuje na mechanické přejímání názorů na obřad vynášení smrti, na magickou funkci velkopátečního umývání, na jednostrannost odvozování lidových velikonočních her z církevních slavností atd.

Na základě rozboru soustředěného materiálu dospívá k názoru, že nelze přesvědčivě doložit, kdy se jednotlivé obyčeje spojovaly s křesťanskými svátky. Domnívá se, že pozemské a světské, křesťanské a mimokřesťanské projevy spojila velikonoční myšlenka obnovy. Jako jeden z mála historických dokladů splnutí lidové víry v nadpřirozenou moc slova a vody s vírou v Kristovu obět jsou podle ní velikonoční zařkávání a modlitby. Má za to, že myšlenkové spojení rituálu umývání a pašijového motivu mohla zprostředkovat čistota jako společná hodnota víry – funkce očisty vystupuje jako hlavní charakteristika lidových obyčejů Svatého týdne. Prvky pohanské víry (zvláště prvky, pocházející z kultu země a vody) a prvky křesťanské víry se podle ní nevyklučují, ale čerpají sílu ze vzájemné koexistence (s. 232).

Značnou pozornost věnuje V. Frolcová folklorním projevům. Poukazuje na to, že křesťanské Velikonoce jako dramatický celek pojala česká lidová kultura jen vzácně, v pašijových hrách a v lidových duchovních písničkách. Jednotlivé biblické motivy se však odrazily v pramenech 19. a 20. století v lidové slovesné a hudební tradici postního a velikonočního období. Mezi nimi zaujme zejména pašije s tématem Ježíšova utrpení, které podle autorky představuje zvláštní kapitolu reflexe křesťanských Velikonoc v lidové kultuře.

Výchozí hodnotící pozici publikace je předpoklad, že základní kulturní vrstva Velikonoc byla nepochybně spjata s křesťanstvím. Zatímco „lidové Velikonoce směřují k pozemskému dobru, křesťanské Velikonoce evokují k hledání hodnot nadpозemských, duchovních“ (s. 22). Domnívám se, že poznání duchovního rozměru lidové obřadnosti vyžaduje širší interpretační rámec. S tím souvisí i inspirativní autorčin názor, že Velikonoce jsou nejen vyvrcholením liturgického roku, ale že se v nich koncen-

troval „duchovní základ lidové kultury“ (s.14). Podrobnější objasnění v tomto smyslu by si vyžádala také zajímavě exponovaná problematika rozměru velikonočního času, pojímaného jako souběh času historického (smrt a vzkříšení) a „cyklické nadčasovosti“ lidového rolnického kalendáře, spjatého s půdou a užitřarjou hospodářské činnosti.

Publikace disponuje podrobnými poznámkovým aparátem, který obsahuje kromě citací literatury a pramenů také početné příklady obyčejů a folklorních textů. Orientaci usnadňuje tematický rejstřík. Působivost knihy zvyšuje ilustrační pojetí, jehož základ tvoří reprodukce převážně nepublikovaného ikonografického materiálu a kresby Magdaleny Říčné, zobrazující originály kreseb Františka Hlavici, ukázky obřadních rekvizit (smrtky, pomlázky, hrkače ad.) a také reportážní zpodobení velikonočních tradic ze současného venkova.

Spojením odborné erudice s vypravěčskou schopností je kniha V. Frolcové přitažlivá a čtivá pro odbornou i laickou veřejnost. Překračuje strohou profesionalitu k prostému zamýšlení nad problémy lidského údělu s jeho morálními konsekvencemi a nadějami. Je otevřená dialogu a svými postoji vyzývá k diskusi o peripetiích vývoje duchovních hodnot v české společnosti, v níž byla tradice oslav jarního novoročí vždy spojována s nadějí přírodní, společenské i duchovní obnovy.

ALEXANDRA NAVRÁTILOVÁ

**Gabriele Boccaccini,
Beyond the Essene
Hypothesis. The Parting of
the Ways between Qumran
and Enochic Judaism
Grand Rapids,
Michigan – Cambridge, U.K.:
Eerdmans 1998, xxii + 230 s.**

Tato recenze je zaměřena na henochovské židovství, jež autor uvádí již v podtitulu knihy. Přínos této knihy pro studium ruko-